

УДК 27-185 Григорије I, пара
DOI: 10.5937/sabornost2014081K
Оригинални научни рад

Раде Кисић*

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Београд

Vita mixta у учењу Светог Григорија Двојеслова¹

Abstract: Као полазну тачну за своја антрополошка размишљања Св. Григорије Двојеслов често користи последице првородног греха. Након што је човек истеран из раја, он је изгубио *ingenita standi soliditas* и тиме могућност сталне контемплације. Ипак, чак и у овом свету човек може да искуси доживљај краткотрајне контемплације. Полазећи од ових принципа Св. Двојеслов развија свој концепт *vita contemplativa*, који је у овом свету ипак тешко остварив јер је, између осталог, сваки човек оптерећен многобројним световним обавезама (*vita activa*). Проживљавајући и сам разапетост између жеље за контемплативним, монашким животом и бројних свакодневних обавеза Св. Григорије повезује ова два начина живота у концепт *vita mixta*.

Key words: Свети Григорије Двојеслов, *vita contemplativa*, *vita activa*, *vita mixta*, контемплација.

Када се погледа (посебно нешто старија) литературу о Св. Григорију Двојеслову неретко се наметне утисак да истраживачи говоре не о „једном“ него о „двојци“ Св. Григорија Двојеслова: поједини пишу о Св. Григорију Великом, моћном папи који се борио за прихватање одлука Петог васељенског Сабора на западу, који је фактични управљао великим деловима данашње Италије, који је осуђивао цариградског патријарха Св. Јована Посника због коришћења титуле „васељенски патријарх“² и покушавао да у ту расправу увуче и друге источне патријархе као и о папи који је за време свог понтификата преузео готово све ингеренције световне власти на западу³. Са друге стране, други истраживачи опет говоре о Св. Двојеслову као о монаху тиховатељу, духовнику који је бежао од и из света, бивајући

* rkisic@bfspc.bg.ac.rs

¹ Излагање на Научном богословском скупу „Видјехом свјет истиниј — Исихазам у животу Цркве српских и поморских земаља“ одржаном 14. септембра 2019. године у манастиру Тумане, поводом прославе 800 година Цркве српских и поморских земаља и 630 година манастира Тумане.

² Види о томе Кисић, 2011а.

³ Види о томе нпр. Müller, 2009.

потпуно погружен у молитву и ишчекивање *patria caelestis*, односно небеске домовине.⁴ Ова дихотомија није тек плод маште поменутих истраживача, него се она повремено пројављује и у Григоријевим делима. Са једне стране, Св. Двојеслов у егзегетским делима наступа као молитвеник предан созерцању, док у његовим писмима видимо једног веома способног и одлучног црквеног поглавара који предстојатељ црквене заједнице али који се истовремено брине и о снабдевању храном, одбраном Рима, итд. Лејзер у том погледу примећује да изгледа као да се морамо одлучити или за једног или за другог Григорија.⁵

Ова „распетост“ између *vita activa* и *vita contemplativa*, односно између делатног живота у свету и контемплативног живота у потпуној повучености из света, за Св. Двојеслов није била само теоријско питање него пре свега лично, егзистенцијално и њему је, односно његовом разрешењу посвећивао велику пажњу у својим делима. У овом тексту покушаћу да сажето представим светитељево виђење *vita activa* и *vita contemplativa*, односно Григоријев излаз из напетости између та два концепта у виду *vita mixta*.

Последице првородног греха

Позадину овог односа између *vita activa* и *vita contemplativa* чини Григоријево виђење човека односно човекове егзистенције после првородног греха.⁶ Као полазну тачну за своја антрополошка разматрања Св. Григорије Двојеслов најчешће користи последице првородног греха односно губитак првобитног човековог егзистенцијалног назначења, а то је пребивање пред Лицом Божијим и у љубави Његовој. После изгнања из раја човек је изгубио *ingenita standi soliditas* и тиме могућност континуиране контемплације јер је овоземаљска човекова егзистенција обележена пропадљивошћу, промењивошћу и слабошћу.⁷ Крајња консеквенца новонасталог стања промењивости (*mutabilitas*) јесте свакако смрт, али поред тога стање промењивости има за резултат и слабост човекове воље (*infirmitas*), а то једна од битних одлика човекове овоземаљске егзистенције.⁸ Слабост

⁴ Види о томе Schambeck, 1999; Dagens, 1977.

⁵ Vgl. Leyser, 2000, стр. 140–142; Müller, 2009, стр. 4.

⁶ Види о томе опширније Kisić, 2011b, стр. 63–69.

⁷ Види Lieblang, 1934, стр. 29–31.

⁸ Види Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* XX, 14, 36 (CCSL 143A, стр. 1029); Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* VIII, 6, 8 (CCSL 143, стр. 386); Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* VIII, 10, 19 (CCSL 143, стр. 395f): *Qui nunc, quia conditionis suae soliditate non figitur, alternantis semper desiderii motu uariatur, ut et quietus actionem desideret et occupatus ad otium anhelet. Quia enim fixa mens stare cum potuit noluit, stare iam non ualet etiam cum uolet. Conditoris quippe sui contemplationem deserens, salutis suae fortitudinem perdidit et quolibet posita, semper aegra alium locum quaerit. Varietatem ergo humanae mentis exprimens dicat: Si dormiero dicam: Quando surgam? Et rursus expectabo uesperam. Ac si aperte diceret: Nil percetum menti*

воље и немогућност континуираног созерцања Божијег имају за последицу и немогућност Богопознања односно човековог самопознања, јер је самопознање могуће тек кроз однос са Богом.⁹ Ради појашњења овог палог начина егзистенције Св. Григорије често користи антитезу *intus* — *foris*. Будући да је изгубио могућност самопознања односно сагледавања свог унутрашњег бића човек се оријентисао ка видљивом односно ка спољашњем свету.¹⁰ Немогућност поимања духовне реалности имало је за последицу да се човек почео интересовати и бавити само оним стварима које је телесним очима могао сагледати.¹¹ Будући се предао „нижим“ стварима, човек се више није могао уздићи као „узвишенијим“ реалностима, тј. тиме што је срце потчинио створеноме, окренуо је леђа Створитељу.¹² Полазећи са ових позиција Св. Григорије видљиви свет и творевину посматра пре свега као опасност за човека. Будући и сам створен, човек има склоност као онеме што је створено, а након првородног греха творевина постаје озбиљна препрека за човеково уздизање ка Богу. Због тога је одрицање од материјалног, видљивог света односно заокрет ка унутрашњем (*intus*) један од кључних елемената Григоријевог аскетског богословља и његове сотириологије. Кроз грехопад човек се од невидљивог окренуо ка видљивом, од унутрашњег ка спољашњем, а пут спасења је обрнут, уздизање од видљивог ка невидљивом односно окретање од спољашњег ка унутрашњем.¹³

Actio versus contemplatio

Тврдња Св. Двојеслова да бављење овоземаљским стварима човека може потпуно увући у свет пропадљивог, овоземаљског живота није заснована само на теолошким рефлексјама, него итекако и на његовом сопственом искуству. Друга половина VI века, а посебно време Григоријевог понтификата, представљало је због борби између за Рим и највећи део Апенинског

sufficit quia ipsum qui vere sufficere potuit, amisit. In somno namque surrectionem desidero, in surrectione uesperam exspecto, quia et quietus exercitium actionis appeto et exercitatus otium quietis quaer; Straw, 1988, стр. 79.

⁹ Види Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* XI, 42, 58 (CCSL 143A, стр. 618).

¹⁰ Види Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* V, 34, 61 (CCSL 143, стр. 261): *Humana quippe anima primorum hominum uitio a paradisi gaudiis expulsa, lucem inuisibilium perdidit et totam se in amorem uisibilium fudit; tantoque ab interna speculatione caecata est quanto foras deformiter sparsa;* Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* XI, 42, 58 (CCSL 143A, стр. 618).

¹¹ Види Gregor der Große, *Dialoge* IV, 1 (BKV² 3, стр. 185): „Die fleischlichen Menschen aber, die diese unsichtbare Welt nicht aus Erfahrung kennen, zweifeln, ob das auch wirklich existiere, was sie mit ihrem leiblichen Augen nicht sehen können.“

¹² Види Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* III, 9, 15 (CCSL 143, стр. 124): *Amore enim praesentium ab auctoris nostri dilectione recessimus et peruersa mens dum dilectioni creaturae se subdidit, a creatoris societate disiunxit.*

¹³ Види Gregor der Große, *Homiliae in Evangelia* I, 10, 7 (FC 28/1, стр. 176–178); Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* VI, 37, 58 (CCSL 143, стр. 328f). Види о томе Kisić, 2011b, стр. 84–89.

полуострва време великих страдања. Ратни сукоби између Лангобарда и Византије имали су за резултат велика разарањима и опустошења на Апенинском полуострву. У једном својој омилији, коју Грегоровиус упечатљиво назива „надгробним словом на гробу Рима“¹⁴, Св. Григорије говори о разореним градовима, опустошеним пределима, неизмерним патњама преосталих житеља Рима.¹⁵ У овим сукобима велики број људи је пострадао а многи (посебно добростојећи) су се преселили на исток Царства, тако да Григорије на почетку свог понтификата пише: „... non Romanorum sed Langobardorum episcopus factus sum...“¹⁶.

Већ средином VI века (554. године) цар Јустинијан је на епископе пренео део овлашћења за организовање јавног живота у данашњој Италији.¹⁷ Слабљењем царске власти¹⁸ обим ових овлашћења односно јавних послова који су посебно римски епископи преузимали на себе константно је растао, тако да је крајем VI века Св. Григорије као римски епископ вероватно имао овлашћења да врши контролу финансијских служби, да надзире јавне радове, да се бави војним пословима, итд.¹⁹ Будући да је пре монашења заузимао високу позицију у градској управи Рима²⁰ Григорије као да је био предодређен на након избора за предстојатеља Римске Цркве нужно преузме на себе и много више од формалних овлашћења којима је располагао. Из његових писама се види да се бринуо се снабдевање града житом, за снабдевање водом, помоћ сиромашнима, да се бавио грађевинским пословима, преговорима о примирјима, плаћањем војске, па чак и

¹⁴ Gregorovius, 1978, стр. 259.

¹⁵ Види Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel* II, 6, 23–24 (СМе 21, стр. 373–375): „Was ist es schon, frage ich, was einem in dieser Welt gefallen mag? Überall nehmen wir Trauer wahr, von überall her hören wir Wehklagen. Städte sind zerstört, Heerlager verwüstet, ganze Landstriche entvölkert, und das Land ist zur Einöde geworden. Kein Einheimischer ist auf den Äckern geblieben, kaum ein Bewohner in den Städten, und diese kleinen Überreste des Menschengeschlechtes werden noch immer Tag für Tag ohne Unterlass gepeinigt... Ihr seht ja, was aus der Stadt Rom geworden ist, die einst die Herrin der Welt gewesen sein soll. Vielfältig wundgerieben durch unermessliche Leiden, durch die Verzweiflung der Bürger, den Ansturm der Feinde und zahllose Ruinen... Siehe, alle Mächtigen dieser Welt sind aus dieser Stadt hinweggerafft... Siehe, die Völker sind untergegangen... Wo ist der Senat? Wo das Volk?... Es fehlt der Senat und das Volk ging zu-grunde, und in den wenigen, die da sind, nehmen die Schmerzen und Seufzer täglich um ein vielfaches zu, und so brennt gleichsam das leere Rom! Aber was reden wir da von den Menschen, wo doch die Ruinen überhandnehmen und wir sehen, wie die Häuser der Stadt zerfallen... Siehe, verlassen ist die Stadt, siehe, in die Staub getreten, siehe von Seufzern niedergebeugt.“

¹⁶ Sancti Gregorii Magni *Registrum Epistolarum* I, 30 (CCSL 140, стр. 37). Након ратова са Готима, средином VI века у Риму, који је некада имао готово милион становника, преостало је свега 30000 — 40000 људи. Види Demandt, 1989, стр. 377; Siedlmayer, 1989, стр. 46.

¹⁷ Види Gregorovius, 1978, стр. 227.

¹⁸ Види Schumann, 1983, стр. 22–26.

¹⁹ Види Jenal, 1988, стр. 113; Dal Santo, 2013.

²⁰ Види Richards, 1983, стр. 39–40.

војном тактиком²¹. У својим писмима Св. Григорије се често жалио да га мноштво световних обавеза одвлачи од његовог пастирског рада²². Поред тога, имајући у виду горе његове ставове о видљивом, материјалном свету јасно је у којој мери бављење овоземаљским пословима Св. Григорије посматра као озбиљну препреку за човеково егзистенцијално усмерење ка *patria caelestis*.

Св. Григорије свакако не превиђа да је *actio* нужна компонента овоземаљског живота и наводи да су задаци активног начина живота између осталог и помагање убогих и болесних, храњење гладних, подучавање неуких, исправљање надмених...²³ Међутим, налазећи се у свакодневной напетости између *actio* делатног живота и жељеног *contemplatio* он несумњиво даје предност контемплативном начину живота. За илустрацију овог односа Св. Григорије користи библијску причу о Марти и Марији, при чему у складу са претходном патристичком традицијом Марта симболизује активни а Марија контемплативни начин живота. Св. Двојеслов наводи да Господ у Јеванђељу не грди Марту него да хвали Марију односно да Господ не каже да је Марија изабрала „добар“ део него „најбољи“, што значи да је и Мартин део проглашен „добрим“.²⁴ Објашњење Св. Григорије налази у Христовим речима „који јој се неће одузети“ (Лк 10, 42): „Активни живот умире са телом. Јер ко ће у вечном животу ономе који гладује принети хлеб тамо где нико не гладује? Ко ће ономе који је жедан дати да пије, тамо где нико није жедан? Ко ће сахранити умрлога тако где нико не умире? Са овим садашњим временом се дакле завршава активни живот, док контемплативни почиње, да би потом у небеској домовини био испуњен, тамо, где се пламен љубави која овде почиње да гори, онда, када сам

²¹ Види Sancti Gregorii Magni *Registrum Epistolarum* II, 4 (CCSL 140, стр. 92–93); II, 27 (CCSL 140, стр. 113–114).

²² Sancti Gregorii Magni *Homiliae in Hiezechielem prophetam* I, 11, 6 (CCSL 142, стр. 171): *At postquam cordis humerum sarcinae pastoralis supposui, colligere se ad semetipsum assidue non potest animus, quia ad multa partitur. Cogor namque modo Ecclesiarum, modo monasteriorum causas discutere, saepe singulorum uitas actusque pensare. Modo quaedam ciuium negotia sustinere, modo de irruentibus barbarorum gladiis gemere, et commisso gregi insidiantes lupos timere. Modo rerum curam sumere, ne desint subsidia eis ipsis quibus disciplinae regula tenetur, modo raptos quosdam aequanimiter perpeti, modo eis sub studio seruatae caritatis obuiare. Cum itaque ad tot et tanta cogitanda scissa ac dilaniata mens ducitur, quando ad semetipsam redeat, ut totam se in praedicatione colligat, et a proferendi uerbi ministerio non recedat?*

²³ Види Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel* II, 2, 8 (СМе 21, стр. 288).

²⁴ Види Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel* II, 2, 9 (СМе 21, стр. 289). Текст Светог Писма који користи Св. Двојеслов се у овом случају разликује од текста Новог Завета у издању Светог Архиепископског Синода. Види Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel* II, 2, 9 (СМе 21, стр. 289): „Als Martha die Schwester tadelte, weil sie ihr zu helfen versäumte, erwiderte der Herr: Martha, du machst dir Sorge und Unruhe um vieles, eines nur ist notwendig. Maria hat den besten Teil erwählt, der soll ihr nicht genommen werden. (Lk 10, 41–42).“

Љубљени постане видљив, из љубави према Њему још јаче разгори. Тако дакле контемплативни живот никада више неће престати, будући да он онда, када се угаси светло садашњег времена, налази своје испуњење.²⁵

Кључни аргумент у вредновању активног и контемплативног начина живота за Св. Двојеслова јесте начин постојања у Царству Небеском, а то је непрекидна контемплација ради које је човек и створен.²⁶ Душу онога ко у Царству Небеском непрекидно гледа Лице Божије, Бог бескрајно насићује храном живота. Ипак, овој се храни радује само онај ко је умакао замкама овоземаљских уживања и прикључио се анђелским хорovima.²⁷ Насупрот томе, све док се човек налази у ходочашћу овоземаљског живота²⁸ доживљај контемплације је краткотрајан и повремен, али чак и такав увек изнова ствара нову чежњу за пуноћом контемплације у Царству Небеском.²⁹

Премда поједина места у његовим делима могу да наведу на утисак да је првородним грехом изгубљена могућност контемплације, Григорије контемплацију посматра као однос, који не зависи само од човека већ и од Бога који налази пут ка свом створењу.³⁰ Тако је захваљујући Христу као посреднику између Бога и људи (*mediator Dei et hominum*) поново отворена могућност егзистенцијалног усмерења ка Богу, односно могућност контемплације. Будући да Григорије историју не посматра линеарно, него Христа види као центар и врхунац целокупне историје спасења, који прожима време и пре и после Оваплоћења, онда је могућност контемплације отворена за све људе, такође и за оне из времена Старог Завета.³¹ Захваљујући Христу, човеку је отворена могућност *contemplatio* иако је њено практиковање у овом свету често супротстављено свакодневном *actio*.

²⁵ Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel* II, 2, 9 (CMe 21, стр. 289): „Das aktive Leben stirbt ja mit dem Leib. Denn wer sollte im ewigen Leben Hungernden Brot reichen, wo niemand Hunger leidet? Wer sollte einem Dürstenden zu trinken geben, wo niemand dürstet? Wer sollte einen Toten begraben, wo niemand stirbt? Mit der gegenwärtigen Weltzeit endet also das aktive Leben, während das kontemplative beginnt, um im himmlischen Vaterland vollendet zu werden, wo das Feuer der Liebe, das hier zu brennen anfängt, dann wenn der Geliebte selbst sichtbar wird, in Liebe zu ihm mächtiger auflodert. So wird also das kontemplative Leben nimmermehr aufhören, da es, wenn das Licht der gegenwärtigen Weltzeit erloschen sein wird, seine Vollendung findet.“

²⁶ Види Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* VIII, 18, 34 (CCSL 143, стр. 406): *Ad contemplandum quippe Creatorem homo conditus fuerat ut eius semper speciem quaereret, atque in solemnitate illius amoris habitaret.*

²⁷ Gregor der Große, *Homiliae in Evangelia* I, 14, 5 (FC 28/1, стр. 233).

²⁸ Види Gregor der Große, *Auslegung des Hohenliedes* 1 (CMe 29, стр. 93): „Nachdem das Menschengeschlecht aus den Freuden des Paradieses vertrieben worden ist, kommt es in diese Pilgerschaft des gegenwärtigen Lebens und hat dabei ein Herz, das blind für geistliche Einsicht ist.“

²⁹ Види Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* XV, 47, 53 (CCSL 143A, стр. 781–782).

³⁰ Види Schambeck, 1999, стр. 98.

³¹ Види Schambeck, 1999, стр. 99.

Actio et contemplatio

Однос између *vita activa* и *vita contemplativa* за Св. Двојеслова постаје посебно актуелан након избора за римског епископа. Као монах, Григорије је тежио аскези и контемплацији, али је као епископ морао преузети мноштво што црквених што световних обавеза, чиме је однос између *actio* и *contemplatio* постао још сложенији. Милер сматра да до „разрешења напетости“ у односу између *actio* и *contemplatio* вероватно долази у периоду између марта 592. и октобра 594., када Св. Григорије напушта идеал чисто контемплативног живота.³² Активни и контемплативни начин живота Григорије престаје да посматра као међусобно оштро супротстављене стварности, односно почиње да их посматра као међусобно комплементарне.

У поменутом периоду настају Григоријеве омилије на Књигу пророка Језекиља и у том делу се тема односа између делатног и контемплативног начина живота више пута разматра. Св. Григорије пише да када се дух уздигне од активног ка контемплативном животу он не може дуго пребивати на висинама контемплативног искуства и нужно се враћа активном животу и добрим делима. Али се потом потпомогнут добрим делима опет уздиже на висине созерцања Божијег. Кључна промена у односу на раније Григоријеве ставове јесте да се живот у свету више не посматра искључиво као препрека за контемплативно искуство него као подршка том искуству.³³ Штавише, Св. Двојеслов наводи да су у овоземаљском животу и *actio* и *contemplatio* благодатни дарови, али један је дат као заповест (*actio*) а други (*contemplatio*) према сопственој процени. Делатни начин живота односно добра дела су човеку дата као заповести и онај ко их чини спознаће Бога и ући у Небеску Домовину и без контемплације. Али без добрих дела, нико не може ући у Царство Небеско.³⁴ Премда је контемплативни начин узвишенији, активни начин живота представља почетак и основу за контемплацију.³⁵ Са друге стране, доживљај контемплације подстиче на

³² Види Müller, 2009, стр. 205–301.

³³ Види Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel* I, 5, 12 (СМе 21, стр. 96): „Wenn wir uns nun vom tätigen zum beschaulichen Lebewesen aufschwingen, vermag der Geist nicht lange in der Beschauung zu verharren; denn die Seele, die alles vom Ewigen Erschaubare in Spiegel und Gleichnis wahrnimmt und gleichsam in flüchtigem Vorübergehen erblickt, wird von diesem so unermesslichen Erhobensein durch ihre eigene Schwachheit zurückgestoßen und fällt auf sich selbst zurück. Und so sieht sie sich genötigt, zum tätigen Leben zurückzukehren, sich unablässig in guten Werken zu üben und, wenn sich der Geist zur himmlischen Schau nicht zu erheben vermag, fortzufahren, soweit immer möglich Gutes zu tun. Dann geschieht es, dass sie, durch ihre eigenen guten Werke gestützt, von neuem zu den Höhen der Beschauung aufsteigt und aus der Schau der Wahrheit die Speise der Liebe empfängt. Und falls sie sich dort infolge ihrer Hinfälligkeit und Schwachheit nicht lange halten kann, kehrt sie wieder zu den guten Werken zurück, erlabt sich an der Erinnerung der Süßigkeit Gottes und wird äußerlich von frommen Verrichtungen, innerlich von heiligem Verlangen genährt.“

³⁴ Види Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel* I, 3, 10 (СМе 21, стр. 71).

³⁵ Види Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel* I, 3, 9 (СМе 21, стр. 70): „Nun gibt es zwei Le-

још већи подвиг у активном начину живота.³⁶ *Actio* и *contemplatio* у овоземаљском животу престају да буду међусобно оштро супротстављени и постају међусобно условљени, односно комплементарни.

Утемељење овако постављеног односа између *actio* и *contemplatio* Св. Двојеслов налази у Јеванђељу и наводи да је Господ на сопственом примеру показао овај спој два облика живота, активног и контемплативног: „Контемплативни је додуше веома удаљен од активног али тиме што је оваплоћени Искупител својим доласком оба ова облика остварио, Он их је оба у себи сјединио. Јер као што је у граду чинио чуда, тако је на брегу ддио у сталној молитви. Тиме је својим вернима показао да због ревности према контемплацији не занемаре бригу према ближњима нити да због превелике бригае према њима занемаре ревност према контемплацији. Они би требало да своју пажњу усмере на обоје на начин да очувају њихово јединство, тако да љубав према ближњем не спречава љубав према Богу нити да се због превасходности љубави према Богу жртвује љубав према ближњем. У незнању око тога како се човек треба понашати, људском срцу се појавио Посредник између Бога и човека. Његовим деловањем Он је уредио пролазно, а Његовом контемплацијом открио је од кога на крају све зависи.“³⁷

Vita mixta

За Св. Двојеслова *contemplatio* и *actio* престају дакле да буду међусобно супротстављени, односно постају међусобно повезани и условљени, али сада позитивном смислу. Довођењем *actio* и *contemplatio* у комплементаран однос, тј. промовисањем идеала *vita mixta* Св. Григорије не разрешава само личне изазове, који карактеришу овоземаљску егзистенције, него модел *vita mixta* поставља као образац проповедничког односно свештенослужитељског живота.³⁸ Тумачећи стих *Сине човјечји, њоста-вих ње сѣражарем дому Израилеву, да слушаши ријечи из мојих уста и ојомињеш их од мене* (Јез 3, 17), Григорије наводи да су стражари слика проповедника Христових. Због тога њихов начин живота увек мора бити „на висини“ односно узвишен да не подлегли љубави према земаљским стварима, а са друге стране морају бити окренути верницима да би се кроз проповед у срцима верника распалила љубав према небеској

bensformen der heiligen Glaubenslehrer, die aktive und die kontemplative. Die aktive ist zeitlich früher als die kontemplative, weil die guten Werke der Einsatzpunkt für die Beschauung sind. Doch ist die kontemplative von größerer Verdienstlichkeit als die aktive, denn diese müht sich in gegenwärtigen Dienstleistungen, während jene bereits die kommende Ruhe in innerem Verkosten genießt.“

³⁶ Види Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel* II, 2, 11 (СМе 21, стр. 290–291).

³⁷ Види Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob* XXVIII, 13, 33 (CCSL 143, стр. 1420–1421).

³⁸ Види Müller, 2009, стр. 271.

домовини.³⁹ Св. Григорије наводи да сваки свештеник мора имати две различите хаљине, које мења зависно од тога да ли се као Мојсије уздиже ка богопознању или силази ка народу.⁴⁰ Идеални проповедник стога живи *vita mixta*, који се састоји од бриге за ближњег, проповеди, управљања црквеном заједницом и контемплације.

Овај делимични „заокрет“ у начину размишљања, за који се могу наћи аналогије и у античкој традицији⁴¹, може се пратити и у другим области-ма Григоријевог богословља. Упркос свим позивима на окретање од видљивог, материјалног света и става да је видљиви свет представља камен спотицања, Св. Двојеслов истиче и да видљиво ипак може водити ка невидљивом односно Богу — преко видљивог ка невидљивом (*per visibilia ad invisibilia*).⁴² Григорије у овом контексту ипак истиче да видљиво може бити мост ка невидљивом искључиво за „изабране“ (*electi*), односно за оне који су на путу спасења, док, са друге стране, видљиво одбачене (*reprobi*) везује за себе.⁴³ Као аналогија овом ставу може послужити Григоријево разумевање егзегезе Светог Писма. Кроз слово, односно историјски смисао, допиремо до алегоричко-типолошког односно морално-контемплативног смисла. У историјским смислу текста налазе се упутства за хришћанско владање, примери практиковања хришћанских врлина, примери за подражавање живота светих. А након подвизавања у хришћанским врлинама и добрим делима човек се, колико је то могуће, кроз Свето Писмо уздиже ка „мистичним увидима унутрашње контемплације“⁴⁴. Дакле, кроз практиковање хришћанског начина живота (*actio*) односно кроз историјски смисао долази се до узвишеног духовног смисла Светог Писма односно до *contemplatio*.

Actio и *contemplatio* код Св. Григорија представљају дакле незамењиве и комплементарне делове хришћанског начина живота односно *vita mixta*. Њихова комплементарност се огледа у томе што *actio* представља полазиште односно „одскочну даску“ за *contemplatio*, а са друге стране *contemplatio*

³⁹ Види Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel I*, 11, 7 (CMe 21, стр. 220): „Der Lebenswandel eines Wächters muss stets nicht nur auf der Höhe, sondern auch umsichtig sein. Auf der Höhe, damit er nicht der Liebe zu den irdischen Dingen unterliege; nach allen Seiten hin umsichtig, damit er nicht von den Wurfspießen versteckter Feinde getroffen werde. Indes genügt es für einen Wächter nicht, auf der Höhe zu leben, er muss auch seine Zuhörer mit seiner Rede unablässig emporziehen und deren Herzen mit seinen Worten zur Liebe zur Liebe des himmlischen Vaterlandes entzünden.“

⁴⁰ Види Müller, 2009, 271; Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel I*, 11, 28 (CMe 21, стр. 234–235).

⁴¹ Види о томе Evans, 1986, стр. 109.

⁴² Види Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob XV*, 46, 52 (CCSL 143A, стр. 781).

⁴³ Види Sancti Gregorii Magni, *Moralia in Iob XXX*, 5, 20 (CCSL 143B, стр. 1504–1505): *Omne enim uisibile quod in hac uita reprobos figit, hoc electos ad alia impellit, quia dum bona quae facta sunt, respiciunt, in eum a quo facta sunt inardescunt, tantoque praestantius amant, quanto illum hoc quod ipse bonum condidit, praeire considerant*; Kisić, 20116, стр. 184.

⁴⁴ Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel II*, 3, 18 (CMe 21, стр. 310).

подстиче на још приљежније деловање у свету (*actio*) тј. за добробит ближњих. Тако да, у суштини, без једног у свету и светским пословима веома активног папе Григорија не би било ни Св. Двојеслова, монаха и духовника, тј. без јаког и способног папе Григорија, каквог га видимо у сачуваним писмима не би било ни смиреног монаха Григорија из његових егзегетских дела.⁴⁵ Говорећи о сачуваном регистру писама Карл Ранер одлично примећује: „Писма су додуше пословна писма једног управитеља, али управо она показују како један светитељ управља својој свакодневнициом.“⁴⁶

⁴⁵ Види Kisić, 2011δ, стр. 264.

⁴⁶ Rahner, 1999, стр. 352: „Die Briefe sind zwar Geschäftsbriefe eines Verwaltungsmannes, aber gerade so zeigen sie, wie ein Heiliger seinen Alltag meistert.“

Извори

- Gregor der Große, *Auslegung des Hohenliedes: Origenes und Gregor der Große. Das Hohelied*, (CMe 29) Einsiedeln 1987, стр. 93–129.
- Gregor der Große, *Des heiligen Papstes und Kirchenlehrers Gregor des Großen Buch der Pastoralregel*, (BKV² 4, Des heiligen Papstes und Kirchenlehrers Gregor des Großen ausgewählte Schriften 1) München 1933.
- Gregor der Große, *Des heiligen Papstes und Kirchenlehrers Gregor des Großen vier Bücher der Dialoge*, (BKV² 3, Des heiligen Papstes und Kirchenlehrers Gregor des Großen ausgewählte Schriften 2) München 1933.
- Gregor der Große, *Homiliae in Evangelia. Evangelienhomilien*, 2 тома, (FC 28/1, 28/2) Freiburg / Basel / Wien / Barcelona / Rom / New York 1997, 1998.
- Gregor der Große, *Homilien zu Ezechiel*, (CMe 21) Einsiedeln 1983.
- Sancti Gregorii Magni Homiliae in Hiezechielem prophetam (CCSL 142), Turnhout 1971.
- Sancti Gregorii Magni Opera. *Moralia in Job Libri I–XXXV*, 3 тома (CCSL 143. 143A. 143B), Turnhout 1979. 1979. 1985.
- Sancti Gregorii Magni Registrum Epistolarum, 2 тома (CCSL 140. 140A), Turnhout 1982.

Литература

- Gregorovius, F. (1978). *Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter I* 1, 2, 3. München.
- Dagens, C. (1977). *Saint Grégoire le Grand. Culture et expérience chrétiennes*. Paris.
- Dal Santo, M. (2013). Gregory the Great, the Empire and the Emperor. У В. Neil / M. Del Santo, *A Companion to Gregory the Great*, Leiden, стр. 57–81.
- Demandt, A. (1989). *Die Spätantike. Römische Geschichte von Diocletian bis Justinian 284–565 n. Chr.* München.
- Evans, G. R. (1986). *The Thought of Gregory the Great*. Cambridge.
- Jenal, G. (1988). Gregor der Große und die Stadt Rom (590–604). У *Monographien zur Geschichte des Mittelalters*, Band 33; Herrschaft und die Kirche, Beiträge zur Entstehung und Wirkungsweise episkopaler und monastischer Organisationsformen. Stuttgart, стр. 109–145.
- Кисић, Р. (2011а). Сукоб око титуле 'Васељенски патријарх' као парадигма односа Рима и Цариграда на крају VI века. У Б. Шијаковић (ур.), *Српска теологија данас*. Књ. 2. Београд, стр. 398–411.
- Kisić, R. (2011δ). *Patria Caelestis. Die eschatologische Dimension der Theologie Gregors des Großen*. Tübingen.

- Leyser, C. (2000). *Authority and Ascetism from Augustine to Gregory the Great*. Oxford.
- Lieblang, F. (1934). *Grundfragen der mystischen Theologie nach Gregors des Großen Moralia und Ezechielhomilien*. Freiburg.
- Müller, B. (2009). *Führung im Denken und Handeln Gregors des Großen*. Tübingen.
- Rahner, K. (1999). *Spiritualität und Theologie der Kirchenväter, Sämtliche Werke*, том 3. Freiburg.
- Richards, J. (1983). *Gregor der Große, Sein Leben — Sein Zeit*. Graz.
- Schambeck, M. (1999). *Contemplatio als Missio. Zu einem Schlüsselphänomen bei Gregor dem Großen*. Würzburg.
- Schumann, R. (1983). *Geschichte Italiens*. Stuttgart.
- Siedlmayer, M. (1989). *Geschichte Italiens*. Stuttgart 1989.
- Straw, C. (1988). *Gregory the Great. Perfection in imperfection*. Berkeley.

Rade Kisić

University of Belgrade, Faculty of Orthodox Theology, Belgrade

Vita mixta in der Lehre des Heiligen Gregors des Großen

Als den Ausgangspunkt für seine anthropologischen Überlegungen nutzt der Heilige Gregor der Große, häufig die Konsequenzen der Ursünde. Nachdem der Mensch aus dem Paradies vertrieben wurde, verlor er *ingenita standi soliditas* und somit die Möglichkeit der kontinuierlichen Kontemplation. Aber auch in dieser vergänglichen Welt kann man die Kontemplation vorläufig erleben. Von diesen Grundsätzen ausgehend entwickelt Gregor sein Konzept von *vita contemplativa*, das in dieser Welt dank der zahlreichen weltlichen Aufgaben (*vita activa*) jedoch schwer zu verwirklichen ist. Das Spannungsverhältnis zwischen dem Wunsch nach dem kontemplativen, mönchischen Leben und den zahlreichen Aufgaben, die er als Papst alltäglich zu meistern hatte, hat er selbst stets gespürt. Aus diesem Grund hat er, um dieses Spannungsverhältnis aufzulösen, das Konzept von *vita mixta* entwickelt.

Key words: Heiliger Gregor der Große, *vita contemplativa*, *vita activa*, *vita mixta*, Kontemplation.

Датум пријема чланка: 19. 09. 2020.

Датум прихватања чланка за објављивање: 19. 10. 2020.